

Hvem avgjør hva som er akseptabel publiseringsetisk standard, og hvem har ansvar for god forskningsetikk?

Publiseringsetikk – et felles ansvar

Det blir hevdet at forskningsverdenen hadde vært uten konflikter hvis det ikke hadde det ikke vært for publikasjonene og krangler om forfatterrekkefølge. Forskning uten publisering er imidlertid meningsløs. Selv såkalte negative resultater skal og bør offentliggjøres, noe som også er nedfelt i Helsinkideklarasjonen. International Committee of Medical Journal Editors, der Tidsskriftets redaktør er medlem, definerer en forfatter i et biomedisinsk tidsskrift som «someone who has made substantial intellectual contributions to a published study (...)» (1). Alle internasjonalt anerkjente medisinske tidsskrift følger disse reglene for forfatterskap. Gjør de norske fagmiljøene det samme?

Vancouver-reglene er bare delvis til hjelp for å definere hvem som kvalifiserer til medforfatterskap, og det er store forskjeller mellom forskergrupper i praktisering av regelverket (2). Det er viktig at forfatterskapsetikk diskuteres i fagmiljøene, slik at uetisk praksis forebygges og kollektivt fordømmes. Tidsskriftene kan vanskelig etterprøve om angivelse av forfatterskap følger etiske retningslinjer.

Bruk av referanser er også et potensielt forsknings- og publiseringsetisk problem. Vi mangler allment aksepterte regelverk på tvers av fagområder for valg av referanser. Plagiering er et unntak, og det er allmenn enighet om at dette er forskningsmessig uetisk. Noen forskningsinstitusjoner har laget spesifikke retningslinjer for å synliggjøre de hittil uskrevne reglene om dette (3). En klassisk referansefelle er å sitere andres sitater, uten selv å sjekke originalartikkelen. Slik kan det oppstå «arvede feil». I Tidsskriftet arbeides det med en teknisk forbedring som gjør at fagfellevurdererne får klikkbare lenker i manuskriptet som mottas til vurdering, ikke bare i den ferdige artikkelen som legges på nett. Slik blir referanser langt enklere å sjekke enn tidligere. Dette vil bidra til bedre kvalitet i referansebruken, fordi feil lettere oppdages og rettes før publisering. Forhåpentlig vil slike systemer også bidra til bedre selvjustis hos forskere.

Dobbeltpublisering betyr at originalresultater publiseres to steder (1, 4, 5). Mange tidsskrifter godtar såkalte sekundærpublikasjoner såfremt det opplyses om dette og helt spesielle forhold tilsier at det er ønskelig. Tidsskriftet er ikke primært en videreformidlingssentral, men en aktiv aktør innen forskningspublisering. De største problemene er imidlertid knyttet til forhåndspublisering av resultater via helt andre publiseringkanaler. Et muntlig innlegg på en vitenskapelig kongress eller en abstraktpresentasjon er selvsagt fullt akseptert. Derimot kan det skape problemer hvis man tillater at hele foredraget eller presentasjonen legges ut på Internett eller publiseres i en rapport. Det er viktig at forskningsmiljøet er klar over at dette er et felt der man bør bevege seg med varsomhet – og eventuelt spør om råd. Personvern i vitenskapelige artikler er blitt et helt nytt felt etter at Internett har gjort bilder og kasuistikker tilgjengelig for et stort publikum. Enkelte forfattere hevder at tidsskriftene ikke bør blande seg inn i personvernhensyn så lenge De regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK) har godkjent studien. Dette er en betydelig misforståelse. Tidsskriftene har et suverent redaktøransvar (6, 7) og et selvstendig ansvar for å vurdere om de etiske sidene er ivarettatt. De regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk har sjelden full oversikt over hvordan kobling av potensielt personidentifiserende informasjon blir presentert i selve publika-

sjonen. Dersom Tidsskriftet mener at informasjonen ikke er tilstrekkelig anonymisert, kan forfatter få hjelp til nødvendig omskriving av manuskriptet. Innhenting av samtykke fra dem man har basert en artikkel på, er et legitimt krav fra tidsskriftene.

Publiseringsetisk bevissthet er en kontinuerlig prosess, der forskeren bør ha tenkt igjennom slike aspekter allerede fra planleggingen av prosjektet. Innføringen av helseforskningsloven fra 1. juli 2009 medførte også at det overordnede etiske ansvaret for forskningsprosjekter er tillagt en definert forskningsansvarlig ved forskningsinstitusjonen (3, 8). Vedkommende har et overordnet systemansvar for god forskningsetikk. Tilrettelegging for å ivareta etiske, personvernmessige og informasjonssikkerhetsmessige forhold inkluderer systematisk opplæring og veiledning, både av prosjektleder, veiledere, stipendiater og andre forskere. Systemansvaret reduserer imidlertid ikke enkeltforskerens, samarbeidspartneres og veilederes individuelle ansvar for god forskningsetikk og god forskningsskikk under hele prosjektets gang (3). Prosjektleder har også et definert juridisk ansvar for driften av et forskningsprosjekt og skal sørge for at etiske hensyn ivaretas i daglig drift. Ansvaret for publiseringsetikk er et felles ansvar for forskerne, forskningsinstitusjonene, De regionale komiteer for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk og alle publiseringkanalene, inkludert Tidsskriftet. Vår samlede innsats vil bidra til en godt forankret forskningsetikk, til beste for både forskningen, forskerne og befolkningen som skal ha nytte av resultatene.

Annetine Staff
annetine.staff@ulleval.no

Guri Rørtveit
guri.rortveit@isf.uib.no

Annetine Staff (f. 1962) er overlege ved Oslo universitetssykehus, Ullevål og førsteamanuensis II ved Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, samt konstituert direktør for forskning og utvikling i Helse Sør-Øst. Hun er medlem av Tidsskriftets redaksjonskomité samt redaktør av Forskningshåndboken (3).

Guri Rørtveit (f. 1965) er forskningsleder ved Allmennmedisinsk forskningsenhet i Bergen, Unifob helse, og professor ved Institutt for samfunnsmedisinske fag, Universitetet i Bergen. Hun er også leder av Tidsskriftets redaksjonskomité.

Litteratur

1. The International Committee of Medical Journal Editors. Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: ethical considerations in the conduct and reporting of research. www.icmje.org/ethical_1author.html (28.1.2010).
2. Staff A, Thorseth M. Forskjellig praksis i Norge for medforfatterskap ved publisering av vitenskapelige artikler. Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 1959.
3. Carlsen KC, Staff A. Forskningshåndboken. www.ulleval.no/forskningshåndboken (28.1.2010).
4. Haug C. Hva er en publikasjon – og en dobbeltpublikasjon? Tidsskr Nor Lægeforen 2007; 127: 285.
5. Haug C. Overflødig overlapping og gammelt nytt. Tidsskr Nor Lægeforen 2004; 124: 1073.
6. Redaktørplakaten. www.fagpressen.no/id/1930 (28.1.2010).
7. Haug C. Redaksjonelle valg og publikasjoners profil. Tidsskr Nor Lægeforen 2008; 128: 807.
8. LOV 2008–06–20 nr. 44. Lov om medisinsk og helsefaglig forskning. [www.lovdata.no/all/hl-20080620-044.html](http://www lovdata.no/all/hl-20080620-044.html) (28.1.2010).